

CYKL | MIĘDZY TEKSTAMI KULTURY
GRUPA WIEKOWA | SZKOŁA PONADPODSTAWOWA
PRZEDMIOT | JĘZYK POLSKI

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE DLA NAUCZYCIELA SCENARIUSZ LEKCJI

opracowanie: Małgorzata Wiśniewska

FILM | „DAAS”

Polska 2011, 102 min

reżyseria: Adrian Panek

scenariusz: Adrian Panek

obsada: Andrzej Chyra, Mariusz Bonaszewski, Olgierd Łukaszewicz, Danuta Stenka

W MROKACH OŚWIECENIA... – FILMOWA WIZJA EPOKI W „DAAS” ADRIANA PANKA

Temat lekcji

W mrokach oświecenia... – filmowa wizja epoki w „Daas” Adriana Panka

Czas trwania lekcji

45 min (lub 2 x 45 min, w zależności od poziomu i zainteresowania klasy)

Cele lekcji

Podczas lekcji uczeń:

→ utrwała i poszerza wiedzę o oświeceniu,

- analizuje i interpretuje obraz filmowy,
- doskonali umiejętność formułowania sądów i wniosków na temat filmu,
- uczestniczy w burzy mózgów i dyskusji,
- sporządza notatkę, uzupełnia mapę myśli i kartę pracy.

Powiązanie z podstawą programową

Język polski

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

Podczas lekcji uczeń:

- kształtuje dojrzałość intelektualną, emocjonalną i moralną w kontakcie z dziełem filmowym,
- rozwija rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzega rolę czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces,
- kształtuje umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji,
- kształtuje umiejętności świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Podczas lekcji uczeń:

- doskonali umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji,
- wykorzystuje kompetencje językowe i komunikacyjne w wypowiedziach ustnych i pisemnych,
- kształtuje umiejętności formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.

IV. Samokształcenie.

Podczas lekcji uczeń:

- rozwija zainteresowania humanistyczne,
- doskonali umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej,
- rozwija umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Metody i formy pracy

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące metody i formy pracy z uczniem:

- „burza mózgów”,
- praca w grupach („pokojach” w Meet/Teams),
- wypełnianie karty pracy i mapy myśli (aplikacja Canva),
- sporządzanie notatki w domu i w czasie zajęć.

Środki dydaktyczne

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące środki dydaktyczne:

- film „Daas” Adriana Panka,

- Jedyny Żyd, który żył jak Pan. Rozmowa z Olgą Tokarczuk, Pawłem Maciejką oraz Adrianem Pankiem, dostępna na: <https://fragile.net.pl/jedyny-zyd-ktory-zył-jak-pan/>,
- Zdzisław Pietrasik, *Fałszywy mesjasz*, artykuł dostępny na: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/film/1519978,1,recenzja-filmu-daas-rez-a-drian-panek.read>,
- Malwina Grochowska, *Wędrowcy we mgle*, artykuł dostępny na: <https://www.filmweb.pl/reviews/recenzja-filmu-Daas-11375>,
- informacje o Jakubie Franku ze strony: <https://sztetl.org.pl/pl/biogramy/2614-frank-jakub>,
- hasło „zabobon” – Źródło: *Encyklopedia albo Słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł*, wyboru dokonał A. Soboul, tłum. J. Rogoziński, Warszawa 1957,
- notatka informacyjna,
- karty pracy.

Przygotowanie do lekcji

Lekcję filmową łączymy z syntezą oświecenia i przeprowadzamy po pokazie filmu „Daas” w reżyserii Adriana Panka. Wcześniej młodzież wykonała ćwiczenia powtórzeniowe z podręcznika, a przed projekcją sporządziła notatkę informacyjną o Jakubie Franku oraz zapoznała się ze wskazówkami w Karcie pracy nr 1. Nauczyciel, korzystając z aplikacji Canva, przygotowuje mapę myśli, którą uczniowie będą uzupełniać podczas zajęć, zapisując w niej wnioski.

PRZEBIEG LEKCJI

Wprowadzenie

Nauczyciel podaje i wyjaśnia temat lekcji (na czym polega nietypowość ujęcia epoki w „Daas”?), a następnie prosi uczniów o podzielenie się wrażeniami po filmie („burza mózgów”), które młodzież wykorzysta, pracując w grupach nad zagadnieniami poruszonymi w „Daas”. W przesłanej przed pokazem Karcie pracy nr 1 prowadzący proponuje pewne tropy odczytania dzieła, ukierunkowując jego odbiór, ale też inspiruje uczniów do samodzielnej refleksji nad filmem.

Realizacja tematu

Nauczyciel dzieli klasę na 5 grup i wyznacza czas na wypełnienie Karty pracy nr 2 (10–15 minut). Następnie prosi ochotnika lub lidera z każdego zespołu o odczytanie odpowiedzi na kolejne pytanie. Prowadzący, ale także uczeń z innego zespołu, może skomentować wypowiedź kolegi, zachowując zasady etykiety językowej i kultury dyskusji.

Przykładowe uzupełnienie Karty pracy nr 2:

Karta obserwacji filmu „Daas” Adriana Panka

1. Gdzie i kiedy rozgrywają się filmowe wydarzenia? Jaka to faza rozwoju oświecenia?

Z informacji zamieszczonych na ekranie wynika, że akcja toczy się w latach 1776–1795 we wschodniej Małopolsce, a także w Wiedniu cesarzowej Marii Teresy i księcia Józefa II Habsburgów oraz w podwiedeńskim pałacu Franka.

Jest to schyłkowa, burzliwa faza rozwoju epoki filozofów, która wchodzi w okres kryzysu ideowego i politycznego. To czas rozbiorów Polski, wybuchu Wielkiej Rewolucji Francuskiej, obalającej rządu monarchii (1789–1799), panowania absolutyzmu oświeconego w Austrii i Prusach, jak również ogłoszenia Deklaracji niepodległości (1776) i uchwalenia Konstytucji Stanów Zjednoczonych (1787).

CC BY-NC-ND: uznanie autorstwa – użycie niekomercyjne – bez utworów zależnych 3.0 Polska

Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

Niedługo rozpocznie się panowanie Napoleona we Francji (1799–1815) i nadejdzie epoka idei romantycznych, której zapowiedzi są w dziele obecne (w finale Goliński czeka na statek do Hamburga i Bostonu, a radca Klein wybiera się do Brazylii). Europa robi się za ciasna...

2. Jaki obraz epoki rozumu wyłania się z filmu Adriana Panka? Zwróć uwagę na funkcjonowanie prawa i aparatu sprawiedliwości, obyczaje i moralność ludzi tego okresu. Odwołaj się do konkretnych postaci i scen z filmu oraz zastosowanych środków wyrazu (estetyki obrazu).

Filmowy obraz oświecenia przytłacza bohaterów „Daas”, jak i widzów tajemnicą, niepewnością, osaczeniem, poczuciem błędzenia w mroku (przeważają sceny kręcone w ciemnościach). Wprawdzie dominująca wówczas w Europie doktryna absolutyzmu oświeconego przyznawała społeczeństwu pewne prawa i wolności (np. tolerancję religijną), to jednak widoczny w filmie rozrost biurokracji i nadużycia skorumpowanych urzędników (sprawa skargi Golińskiego na Franka) uniemożliwiały obywatelom dochodzenie sprawiedliwości. Zwracają uwagę stosowanie barbarzyńskich tortur w więzieniach (jak słyszymy – „zgodnie z procedurą”) oraz bezwład aparatu śledczo-policyjnego, który nie reaguje na samowolne praktyki egzekutorów Franka – zwykłych rzeźmieszków i pospolitych przestępców. Goliński, eks-frankista, czuje się nieustannie zagrożony w swoim domu, pada ofiarą zemsty proroka, tracąc żonę, majątek i palec. Nawet radcy Kleinowi, szanowanemu na dworze, skrupulatnemu i uczciwemu urzędnikowi, lojalnemu poddanemu Jego Wysokości Józefa II nie uda się rozwikłać sprawy charyzmatycznego przywódcy sekty (list Jakuba Golińskiego ginie w archiwum). Racjonalna kalkulacja i empiryczne dowody (liczne skargi na samozwańczego mesjasza, skupowanie przez niego broni, prywatna armia Franka, której ćwiczenia obserwuje podczas wizyty w jego pałacu, niejasne Źródła jego dochodów i wpływów) zawiodą w obliczu pseudo-spirytualistycznych praktyk i psychologicznych manipulacji proroka. W Świecie „Daas” nauka i jej osiągnięcia (np. szczepienia przeciw ospie czy wynalazek gumy) mieszają się z zabobonem (obietnica Franka, że jego wyznawcy nigdy nie umrą), magią (magiczne słowo „Daas” oznaczające gotowość na przyjęcie prawdy nowego mesjasza) i kuglarskimi praktykami (tajemne rytuały inicjacyjne, którym poddawana jest żona Golińskiego).

Oprócz oszustw, wyłudzeń i finansowych machinacji (Księżna cofa Golińskiemu darowiznę, Żyd Hendel kradnie mu pomysł produkcji jego wynalazku, a wcześniej przejmuje całą ziemię za długi) dostrzegamy rozluźnienie norm moralnych i obyczajów (córka Franka jest kochanką cesarza, Klein zdradza swoją chorą żonę ze służącą, a żona Golińskiego popełnia poligamię z fałszywym mesjaszem).

Przejawy kryzysu epoki odzwierciedla filmowa kreacja świata:

- eksponowanie zniekształconych, karykaturalnie ucharakteryzowanych twarzy (nieruchoma twarz cierpiącej Marianny, sztuczna twarz-maski księżnej, nieogolony, zaniedbany Klein, odpychający i brudni (dosłownie!) zausznicy Franka),
- rozkład i brzydota scenerii (podupadłe dwory, połamane meble, brudne podwórka, nagi jesienny pejzaż),
- groteskowe sceny święta ptaków, inicjacji Żony Golińskiego, nieudanego zabójstwa Franka,
- elementy frenetycznego oniryzmu (przywidzenia Golińskiego, któremu wydaje się, że widzi i słyszy Franka, rozmawia z nim, scena z uleczoną (?) Marianną, która odwiedza swojego męża w sypialni),
- motywy krwi, cierpienia i choroby (przede wszystkim choroba Żony radcy Kleina, której doktor puszcza krew, rany na rękach po szczepieniu, owinięta brudnym pokrławionym bandażem ręka Golińskiego, krew z nosa radcy).

Te obrazy budują nastrój napięcia, grozy i tajemnicy, podkreślają schyłkowość epoki, jej wynaturzenia i rozkład.

3. Czy filmowy obraz pokrywa się z twoją wiedzą i wyobrażeniami o oświeceniu? Odpowiedź uzasadnij, odwołując się do idei epoki filozofów i wykorzystując podaną definicję zabobonu z oświeceniowej encyklopedii.

Obraz „jesieni oświecenia” (by sparafrazować termin Johana Huizingi) w filmie „Daas” zaskakuje, poraża, wręcz przygniata swoją duszną atmosferą i pesymistycznym wydźwiękiem. Z pewnością nie mieści się w stereotypowych wyobrażeniach o tym okresie. Wszyscy bohaterowie są przegrani: albo giną (jak śmiertelnie postrzelony Piasecki – człowiek Franka czy Marianna), albo ponoszą klęskę w swoich dążeniach do prawdy i sprawiedliwości (Klein, Goliński). Nawet Jakub Frank, zaatakowany przez byłego wyznawcę, nie czuje się już pewnie w swoim królestwie.

Dzieło Adriana Panka stawia pod znakiem zapytania właściwie wszystkie wyznawane przez twórców tej epoki idee i hasła, np.:

- racjonalnemu, naukowemu i empirycznemu podejściu do rzeczywistości zaprzeczają irracjonalność, wiara w magiczne, uzdrowicielskie praktyki fałszywego proroka,
- krytyce religijnych zabobonów i przesądów (patrz: oświeceniowa definicja zabobonu) przeciwstawia uleganie kłamliwym obietnicom Franka o nieśmiertelności i poddawanie się jego psychologicznej manipulacji,
- zasady tolerancji i prawa do wolności poglądów i sumienia są pogwałcone przez okrutne wyroki i stosowane w więzieniach tortury,
- poznawalność prawdy jako celu rozumnego życia człowieka oświeconego zostaje zastąpiona błędzeniem w ciemnościach intryg, kłamstw i podłości,
- w miejsce kantowskiej etyki obowiązku, czyli postępowania opartego na rozumie i wewnętrznym moralnym nakazie, pojawiają się bezduszny egoizm i bezwzględne dążenie do zysku.

„Zabobon to kult religijny fałszywy, źle skierowany, pełen próżnej trwogi, przeciwny rozumowi i zdrowym myślom, jakimi powinniśmy otaczać najwyższą istotę. (...) Zabobon to ów rodzaj czarów albo siły magicznej, która oddziałuje na naszą załęknioną duszę; lęk – płód nieszczęsnej wyobraźni, by duszę porazić, używa złudzeń, snów i upiórów (...). Przytłacza umysł, osobliwie wśród przeciwności losu albo w chorobie. Kiedy zakorzeni się głęboko w jakiej bądź religii, złej czy dobrej, potrafi zgasić wrodzoną jasność umysłu i zamącić w najmocniejszych głowach. Krótko mówiąc – to najstraszniejsza plaga ludzkości. (...) Zabobon fanatyczny, zrodzony z pomieszania wyobraźni obala trony (...). Nieuctwo i barbarzyństwo wprowadzają zabobon, podtrzymuje go obłuda za pomocą czczych ceremonii, rozpowszechnia go fałszywie pojęta gorliwość, a egoizm pozwala mu przetrwać”.

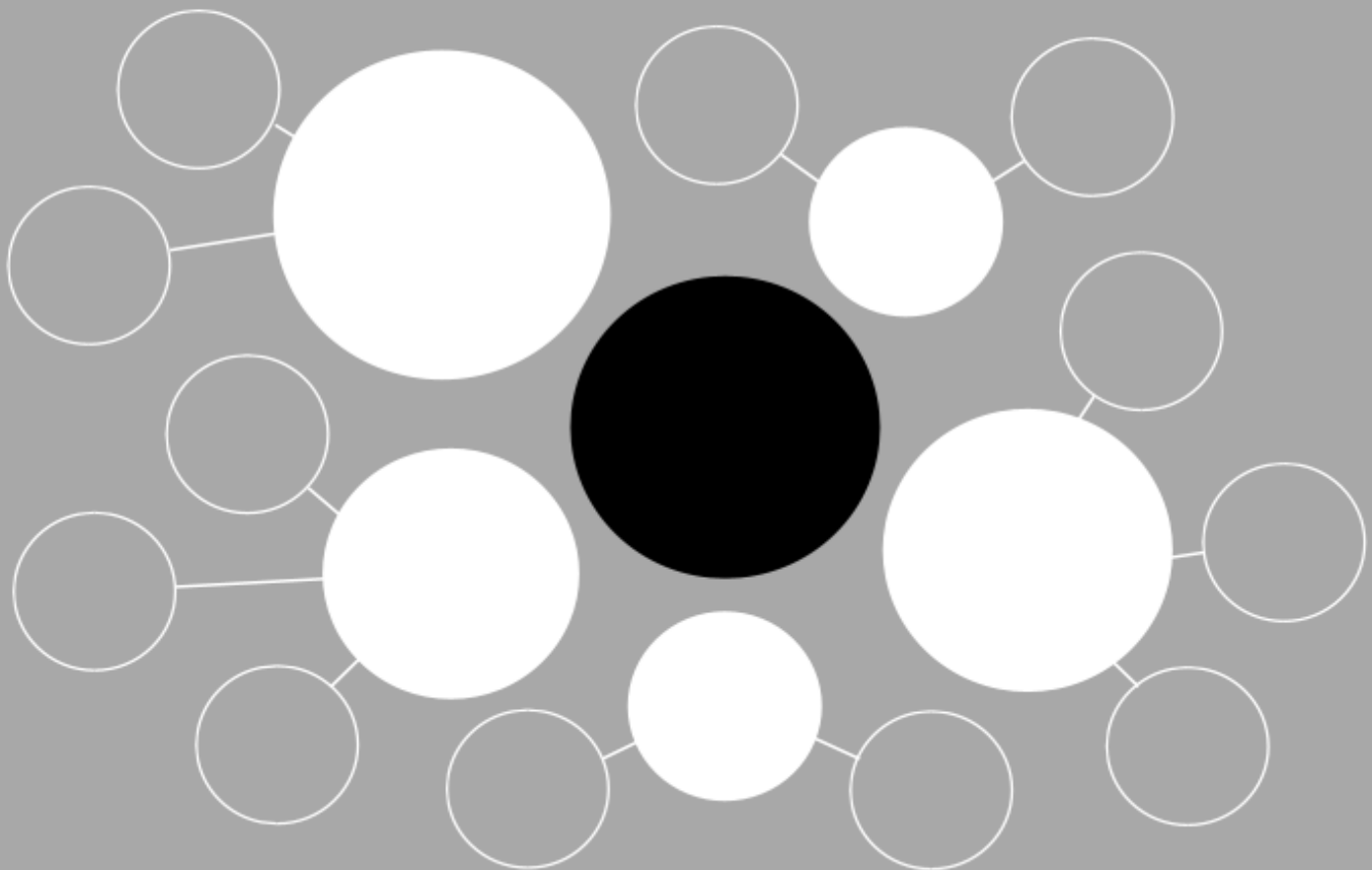
[Źródło: Encyklopedia albo Słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł, autor: Jean le Rond d’Alembert]

4. Jak ci się wydaje, dlaczego Jakubowi Frankowi udało się pozyskać tylu wyznawców wśród elit politycznych i intelektualnych ówczesnych czasów?

Jakub Frank fascynował swoją wieloznacznością i zdolnością adaptacji w każdych warunkach. Jak pisze znawca tematu, Paweł Maciejka, Frank umiał grać swoją zmiennością, zmieniać maski zależnie od oczekiwania środowiska. „Kościołowi katolickiemu potrafił zaprezentować się jako apostoł wśród Żydów, Żydom jako mesjasz, kabalistom jako ekspert od kabały, ludziom prostym jako ktoś, kto mówi ich językiem...”. Wykorzystywał drzemającą w człowieku potrzebę autorytetu (zachwianą w burzliwych czasach II połowy XVIII wieku). Do tego dodajmy umiejętność szokowania, wzbudzania jednocześnie podziwu i respektu: wschodni strój, orientalny przepych i harem nałożnic, przeważnie cudzych żon, oraz enigmatyczne spojrzenia, gesty i słowa Franka, jego spokój i pewność siebie, a otrzymamy receptę na zostanie charyzmatycznym przywódcą.

5. Jak rozumiesz słowa radcy Grossena zamykające wątek Jakuba Franka: „A Frank to tylko kwestia czasu”.

Radca Grossen, który wstrzymuje prowadzenie przez Kleina Śledztwa w sprawie Jakuba Franka nie ma złudzeń, że fałszywy mesjasz to „bohater sezonu”, człowiek, który umiał wykorzystać swój czas, żeby zrobić błyskotliwą karierę. Dopóki cieszy się łaską młodego cesarza, kochanka jego córki, jest nietykalny. Ale jego czas też przeminie...

Podsumowanie tematu

W ramach podsumowania lekcji nauczyciel prosi uczniów o uzupełnienie mapy myśli przez wpisanie w okienka najważniejszych problemów filmowej wizji oświecenia.
Przykładowe wypełnienie mapy myśli (aplikacja Canva).

Praca domowa

CC BY-NC-ND: uznanie autorstwa – użycie niekomercyjne – bez utworów zależnych 3.0 Polska

Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

Znajdź w filmie Adriana Panka dwa cytaty odnoszące się do znanych dzieł malarskich oświecenia i romantyzmu. Ustal ich tytuły i autorstwo oraz spróbuj określić funkcje tych nawiązań intertekstualnych w filmie „Daas”.

Przykładowa odpowiedź ucznia:

Scena nieudanej próby zabójstwa Franka podczas kąpieli jest wystylizowana na klasycystyczny obraz Jacques’a-Louisa Davida z 1793 roku *Śmierć Marata*, co stanowi ironiczny komentarz reżysera do osoby fałszywego proroka, który nie stanie się, jak Marat, męczennikiem idei.

Zamykająca film scena oczekiwania Golińskiego i Kleina na statek, którym opuszczą duszną i ciasną Europę kojarzy się z malarstwem romantycznego artysty Caspara Davida Friedricha (*Wschód księżycy nad morzem*, *Etapy życia*, *Wschód księżycy*), z charakterystycznym dla tego malarza motywem statku (lub statków) na horyzoncie oraz obserwujących go, odwróconych do widza tyłem, postaci.

To nawiązanie intertekstualne zapowiada następną epokę – romantyzm, w którą wkroczą filmowi bohaterowie z nadzieją ułożenia sobie na nowo życia, odnalezienia jego sensu i celu.

KARTY PRACY

KARTA PRACY nr 1

Przykładowa notatka informacyjna o Jakubie Franku, zawierająca też oceny jego działalności

Frank Jakub, Józef baron von Dobrucki (1729 Korolówka–10.12.1791 Offenbach koło Frankfurtu nad Menem)

Założyciel żydowskiego religijno-mistycznego ruchu frankistów. Rodzina Franków musiała opuścić Rzeczpospolitą, oskarżona w 1727 r. o sprzyjanie zwalczanemu przez judaizm sabataizmowi. Przez Bukowinę i Wołoszczyznę Frankowie dotarli do Salonik, gdzie w 1752 r. sam Frank przyłączył się do sabatan, a w 1755 r. za ich namową powrócił do Rzeczpospolitej. W 1756 r. wraz z grupą zwolenników został obłożony klątwą rabinów, zgromadzonych na zjeździe w Brodach, a następnie wydalony z Polski. W 1757 r. w Giurgiu (Rumunia) przyjął islam, w 1758 r. ogłosił się następcą Sabataja Cwiego i mesjaszem. W połowie 1758 r. powrócił do Polski. W 1759 r. we Lwowie odbyła się z udziałem Franka publiczna dysputa między jego zwolennikami a rabinami, po której zakończeniu Frank wraz z blisko dwoma tysiącami współtowarzyszy przyjął chrzest w Kościele katolickim, następnie wraz z rodziną wyjechał do Warszawy, gdzie ponownie przyjął chrzest (jego ojcem chrzestnym był król Polski August III). Jak pisze Czesław Miłosz, Frank głosił wizję Polski jako ziemi obiecanej, a sam uważał się za mesjasza. Został osądzony o udział w orgiach seksualnych i z tego powodu w 1760 r. aresztowany, a następnie przez sąd konsystorski skazany na bezterminową izolację w klasztorze na Jasnej Górze – przebywał tam do 1773 r., kiedy uwolniły go wojska rosyjskie, pacyfikujące konfederację barską. Osiadł w Brnie. Po śmierci cesarzowej Marii Teresy, która otaczała go swoją opieką, Frank przeniósł się do Offenbachu, gdzie za pieniądze współwyznawców wynajął zamek księcia Isenburga, uzyskał też tytuł barona. Nauki Franka zostały spisane w Księdze Słów Pańskich.

Cechą doktryny Franka, opartej na kabale, był synkretyzm religijny (...). Odrzucał on prawo i instytucje religijne.

Według Pawła Maciejki był on kimś w rodzaju religijnego kameleona. A przy tym był wytrawnym graczem, zręcznym politykiem i cynicznym oszustem. Uważał, że w świecie, który jest dziełem złego Stwórcy, jedyna droga do zbawienia jest pokrętna, wiedzie przez nieustanną grę, manipulację i kłamstwo.

Dla Olgi Tokarczuk, autorki Ksiąg Jakubowych, Frank to postać złożona, niejednoznaczna, z jednej strony natchniona, charyzmatyczna, pociągająca za sobą tłumy wyznawców, z drugiej – konsekwentnie realizująca wyznaczone sobie cele.

.....
.....
.....
.....
.....

5. Jak rozumiesz słowa radcy Grossena zamykające wątek Jakuba Franka: „A Frank to tylko kwestia czasu”.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

NEW STORY MIND MAP

+ A mind map is a diagram used to visually organise information. A mind map is hierarchical and shows relationships among pieces of the whole. It is often created around a single concept, drawn as an image in the centre of a blank page, to which associated representations of ideas such as images, words and parts of words are added. Major ideas are connected directly to the central concept, and other ideas branch out from those.

New Story Mind Map by Dexter Cook | www.po-tech.com